

ખેડૂતોનાં દેવાંકાપના કાયદાની સમજણ

લેખક :

મંદુલાલ યાજ્ઞિક

કિંમત બે પૈસા

તમારી ફરિયાદો ને સલાહ માટે

નીચેની કેઇ પણ કિસાનસભાને ખબર આપો
ગુજરાત પ્રાંતક કિસાનસભા

પ્રાર્થનાસમાજ : આસ્ટોડિયા રોડ

અમદાવાદ.

સોમનાથ જેસંગદાસ પટેલ

મુ. બાવળા (તા. ઘોળકા)

ખેડા જિલ્લા કિસાનસભા.

કિસાનભવન, ઉમરેઠ

પીતાંબર મગનલાલ ત્રિવેદી

મુ. મહોળેલ

(નડિયાદ થઇને)

મોહનજી ઝીણાજી પઢિયાર

મુ. મુજકુવા

પોસ્ટ આસાદર.

લક્ષ્મીશંકર પંડ્યા

મંદિર પાછળ, મુ. ડાકોર

ડી. એમ. પાંગારકર

મુગલીસરાઇ, મુ. સુરત

ઝીણાગાર આર્ય

માતર તાલુકા કિસાન સભા મુ. હેરંજ (પો: ખાંધલી)

રામજીભાઇ ચૌધરી

માંગરોળ તાલુકા કિસાનસભા

ઘંટી સામે, વાંકલ

[કાસંગા થઇને]

ઠાકોરભાઇ કહાનદાસ પટેલ

એન્ડરસન રોડ,

મુ. વલસાડ

છાટુભાઇ શુક્લ

મુ. વેમાર

મિયાંગામ કરજણ

ઝવેરભાઇ પટેલ

મુ. ગુસર

પો. વેજલપુર (પંચમહાલ)

રામચંદ્ર કાશિક

પશ્ચિમ પંચમહાલ કિસાનસભા

પોલીસગેટ નં ૧ પાસે,

મુ. ગોધરા

જમનાદાસ કોંટ્રાક્ટર

ખેડૂતસભા ઓફિસ,

મુ. સંખેડા

ખેડૂતોના દેવામાં રાહત આપવાનો જે કાયદો મુંબાઈની ધારાસભાઓમાં મદાસભાવાની પ્રધાનમંડળે પસાર કરાવ્યો હતો તેને હવે નાં વાઈસરોયે જાનેવારીની ૩૦ મી તારીખે સંમતિ આપી છે અને તે મુંબાઈ સરકારના ગેઝેટમાં પ્રગટ થયો છે. થોડા વખતમાં સરકાર ઠરાવશે તે તારીખથી તે અમલમાં મુકાશે અને પછી તે મુજબ દરેક તાલુકાના સર્કલમાં (વિભાગમાં) સરકાર દેવાંની તપાસ માટે કમિટીઓ નીમશે. તે કમિટીઓ ખેડૂતોના તમામ જુનાં ને નવાં દેવાંનો તેમજ હુકમનામાંનો ફાવો કરશે અને હાલમાં જે દાવા અને દરખાસ્તો ડ્રાર્ટમાં હશે તે પણ આ કમિટીને ફેંસલા માટે સોંપાશે.

આ કાયદાનો ખરો અર્થ સમજવાને તેમજ પૂરો લાભ લેવા માટે તેની પાછળનો ઇતિહાસ સમજવો જોઈશે.

દેવાંનું ભારણ

કેટલાંયે વરસથી સર્વે તટ ઇ. વિચારકોએ તેમજ રાજકીય મંડળોએ કબુલ કર્યું છે કે હિંદુસ્થાનના ખેડૂતોને માથે દેવાંનું જે મોટું (આશરે ૧૫૦૦૦ કરોડનું) ભારણ વધ્યું છે તેમાં સખ્ત કાપ મુક્યા સિવાય ખેડૂતની ને ખેતીની સ્થિતિમાં સુધારો થઈ શકશે નહિ. દેવાંનો જીવલેણ ભાર કમી થાય તો જ ભાંગેલો ખેડૂત કાંઈક આરામ મેળવી

ટટાર થાય—જમીન ખીજ ને ખેતી સુધારવા માટે જરૂરી નવી રકમ તેને મળી શકે—એકને બદલે બે ચાર કણ ઉગે—અને હિંદુસ્તાનની સપાટાખંધ વધતી જતી વસ્તીનું કંઈક ઠીક પોષણ થવાનો સંભવ રહે. થોડાં વર્ષ પર અમેરીકામાં દેવાં વધી ગયાં ત્યારે સરકારે તેમાં કાપ મુકવાને ખાસ કાયદો કર્યો હતો. તેવું કંઈક કરવાની ઘડી અહીંયાં આવી પહોંચી છે એમ મનાવા લાગ્યું.

ખેડૂતોનાં બંડ

સન ૧૮૪૮ માં બંગાલાના સંથાલ લોકોએ શાહુકારોના ત્રાસથી વીકરીને બંડ કર્યું. તે પછી ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્રમાં શાહુકારોના નાક કાન કપાતાં અને ખુન થતાં. સન ૧૯૭૫ માં કેટલાંક ગામોના ખેડૂતોએ શાહુકારોના જુલમથી ત્રાસીને તેમના ઘરમાં ઘુસી જઈને ઠેર ઠેર ગોપડા અને દસ્તાવેજો બાળી નાંખ્યા ત્યારે જીવલેણ દેવાના સવાલ તરફ સરકારનું ધ્યાન ખેંચાયેલું. દખ્ખણના બંડ વિષે તપાસ કરવાને તેણે કમીટી નીમી, તેના હેવાલમાં શાહુકારોની તરફીઓનું આખે હુબ ખ્યાન કરવામાં આવ્યું અને તેની ભલામણથી દખ્ખણના ખેડૂતોનો કાયદો થયો છે. ગુજરાતને પણ છંપનીઆના દુકાળ પછી, સન ૧૯૦૨ પછા એ લાગુ પાડવામાં આવ્યો. પણ ઘણા કારણોથી તેની ધારેલી અસર થઈ નહિ અને દેવાંનો ડુંગર ખેડૂતોને માથે વધતો જ ગયો.

મહાસભાની નીતિ

સન ૧૯૩૧ માં કરાંચી ખાતે મળેલી મહાસભાએ જેમ ખેડૂતોના મહેસુલ ને સાંચમાં તેમ દેવાંમાં કાપ મુકવાની માંગ કરી. સન ૧૯૩૬ ના એપ્રિલ માસમાં પહેલી અખિલ હિંદ કિસાન પરિષદ મળી, તેણે દેવાંનો રાક્ષસી ભાર નાબુદ કરવાની હાકલ કરી. તે જ સાલના ડીસેમ્બર માસમાં ક્ષમ્બપુરમાં મળેલી મહાસભાએ દેવાં વિષે નીચેની નીતિ જાહેર કરી:—

(૧) ખેડૂતોને કચડી નાખતો દેવાનો બોજો ચોખ્ખો થવો જોઈએ અને આ બાબતમાં તપાસ કરવાને ખાસ અદાલતો નીમવી જોઈએ.

(૨) જે દેવાં અન્યાયી અથવા ખેડૂતથી ન આપી શકાય એવાં હોય તે રદ કરવાં જોઈએ.

(૩) ઉપર મુજબની કારવાહી થાય ત્યાં સુધીમાં દેવાંની વસુલાત મુલતવી રાખવી જોઈએ અને ખેડૂતોને સસ્તે દરે નાણાં ધીરવાની યોજના કરવી જોઈએ.

રાહતનો કાયદો

પછીથી ૧૯૩૭ ના જુલાઈ માસમાં મહાસભાવાદી આગેવાનોએ પ્રધાનપદ સ્વીકાર્યાં. એટલે તરત જ રાહતના પહેલા પગથિયા તરીકે ઉપરની ત્રીજી કલમમાં જણાવ્યા મુજબ ખેડૂતોનાં તમામ હુકમનામાંની અમલ બજાવણી—અર્થાત બધી જપ્તી વેચાણ બંધ કરવાની ચળવળ દેશભરમાં ઉપડી. તે માટે હજારો ખેડૂતોની કુચો બીજા તેમજ આપણા પ્રાંતોમાં પણ ગોઠવવામાં આવી. પુના (ઓગસ્ટ ૧૯૩૭) અને મુંબઈમાં (૧૦ જાનેવારી ૧૯૩૮) હજારો ખેડૂતોએ દેવાંની વસુલાત બંધ રાખવાની ગગન ભેદી ગર્જનાઓ કરી. તે ૧૯૩૮ ના જાનેવારીની ૧૨ મી તારીખે—મુંબાઈની કુચ પછી બે દિવસમાં—નાના ખેડૂતોની સ્થાવર જંગમ મિલકતની જપ્તી વેચાણ એક સાલ માટે બંધ રાખવાનો કાયદો જાહેર કરવામાં આવ્યો.

ખેડૂતોને તરત કંઈક રાહત મળે, તેમના જીવમાં જીવ આવે, તેની આંખ આગળ આશાનાં કંઈ કિરણ ઝળકે—અને વળી દેવાંમાં કાયમની કાપકુપ મુકવાનો કાયદો થાય ત્યાં સુધીમાં તેમની જમીનો અને માલમિલકત શા હુકારો જપ્તી કરીને લૂંટી ન લે એવી એ કાયદાની નેમ હતી. આવી રાહત તરત ન મળે તો શમ્ભુકારો

આગળથી એતીને ખેડુતોને જમીઓ કરી આવા બનાવી દે; ને માથું કપાય પછી પાવડી બંધાવે તેથી શો કાયદો ?

આ કાયદો ૧૯૩૮ની શરૂઆતમાં પસાર થયો ત્યારે, તે જ સાલની આખર સુધીમાં દેવાંમાં કાપ મુકવાનો કાયમનો કાયદો પસાર કરવાની પ્રધાનોની મુરાદ હતી. પણ ઘણાં કારણસર તેમ બની શક્યું નહિ. તેથી જમીઓ બંધ કરવાના કાયદાની મુદત ૧૯૪૦ ના માર્ચની ૩૧મી તારીખ સુધી લંબાવવી પડી.

કાપનો કાયદો

જુલૈ ૧૯૩૯ ના પાછલા ભાગમાં દેવામાં કાપ મુકવાનો કાયદો બંને ધારામંડળોમાં પસાર થઈ ગયો. પછી શાહુકારોએ તેની સામે જીમરાણ ઉઠાવી તેથી તેને બહુ ચર્ચાસ્પદ ગણીને ગર્વનરે વાઇસરોયને મંજૂરી માટે મોકલી આપ્યો. તે મંજૂરીની મહોર હવે આ કાયદા પર વાગી ગઈ છે. તેથી હવે તેના મુખ્ય મુદ્દા દરેક દેશુદાર ખેડુતે યરાયર સમજવાની જરૂર છે.

પ્રથમ તો એ સમજવાની જરૂર છે કે આ કાયદો મંજૂર થઈ ગેઝેટમાં પ્રકટ થયો તેથી તે હજી અમલમાં આવ્યો નથી. પહેલી જ કલમ પ્રમાણે હવે મુખ્ય સરકાર ગેઝેટમાં નોટીસ કાઢી જે તારીખ ઠરાવશે ત્યારથી જ તે ખરેખર અમલમાં આવશે. તેથી ખેડુતોએ હવે તેને અમલમાં મુકવાની વહેલામાં વહેલી તારીખ ઠરાવી પ્રગટ કરવા સરકારને આગ્રહ કરવો જોઈશે.

પણ અમલની તારીખ આમ બહાર પડે તેથી ખેડુતનું કામ ખરું સરે નહિ. આ કાયદા મુજબ દરેક તાલુકાને અમુક ત્રણ ચાર વિભાગમાં વહેંચી નાખ્યો છે ને દરેક માટે ખેડુતોને દીલસોજીથી ન્યાય આપે એવા આદેશ અને નિઃસ્વાર્થી માણસોની કમીટીઓ ફેરવો નિકાલ કરવાને નીમવાની છે. તો દરેક તાલુકાના દરેક વિભા-

ગમાં યોગ્ય માણસોની આવી કમીટીઓ સત્વર નીમાય તે માટે ચળવળ ચાલુ રાખવી જોઈશે.

ખેડુત કાણ ? દેવું કયું ?

હવે ખેડુત કાણ અને દેવું કોને કહેવું એ આ કાયદામાં સમજાવ્યું છે. ખેડુતમાં ખાતેદાર તેમ જ સાંથે ભાગે ખેડનાર સર્વનો સમાવેશ થાય છે. કોઈ સાથે સાથે બીજો કોઈ ધંધોરોજગાર રતો હોય તેમને માટે જણાવ્યું છે, કે ખેતી કે મજૂરી સિવાયના ધંધામાંથી કુલ આવકના પાંચમા ભાગથી કે રૂ. ૨૦૦ થી વધારે આમદાની ન હોય તો તેને ખેડુત ગણવામાં આવશે; ને તેવી ખેતી કરનાર સંયુક્ત કુટુંબ પણ ખેડુત ગણાશે.

દેવામાં ખાતાંપતરાંની ને પ્રોમીસરી નોટની (હાથ મુચરકાની) રકમનો સમાવેશ થાય. વળી રકમ લેતી વખતે જમીન કબજા સાથે કે તે વગર ગીરો મુકી હોય તે દેવું જ ગણાશે. અને કોર્ટમાં જે હુકમનામાં પત્યાં ન હોય તે પણ દેવામાં જ ગણાશે. માત્ર મજૂરીના પૈસા કોઈના લહેણા રહ્યા હશે તેનો દેવામાં સમાવેશ થશે નહિ.

ખેડુતનાં તમામ માગણામાં કાપકૃપ મુકવાનો કાયદાનો હેતુ નથી. તેથી તેમાંથી કેટલાક ભારણુને ખાતલ રાખ્યાં છે. પ્રથમ તો સરકારી મહેસુલ, તગાવી કે એવા બોજનાં દેવામાં નહિ ગણાય. તે જ પ્રમાણે લોકલ બોર્ડ, મ્યુનિસિપાલિટીનાં ને સહકારી મંડળીનાં દેવાંને પણ આ કાયદામાંથી ખાતલ રાખ્યાં છે. ખાસ કરીને યાદ રાખવું કે ૧૯૩૯ ના જાનેવારીની પ્રહેલી તારીખ પછી ખેતી ચલાવવા માટે બીયાંવાની કે એવી જે રકમ ધીરવામાં આવી હોય તેને પણ આ કાયદો અડકશે નહિ.

ફડયાની કમીટી

આ કાયદો અમલમાં મુકાયા પછી સરકાર એક અમલદાર અથવા ઓછામાં ઓછા ૩ અને વધારેમાં વધારે ૫ ખાનગી ગૃહ

સ્થાની કમીટીઓ નીમશે. હાલની ખચર પ્રમાણે દરેક તાલુકાના એક એક સર્કલ-વિભાગ માટે જુદી જુદી કમીટીઓ કે અમલદાર બધાં દેવાંના ફડચા કરવાને નીમશે અને તેમને સાધારણ કોર્ટની માફક સાક્ષીઓ ખોલાવવાની તેમજ જોઈતા કાગળો અને ચોપડા વગેરે મંગાવવાની પૂરી સત્તા રહેશે. ખામ સંબંધોમાં આ કમીટીઓના ચુકાદા સામે પહેલા વર્ગના મુન્સફને કે જજના જજને અપીલ કરી શકાશે.

કામ વિભાગમાં આવી કમીટીની નીમણુંક જાહેર થતાંવાર જ ખેડૂતોનાં દેવાંના સર્વે કેસની સુતાવણી, જુનાં હુકમનામાંની અમલ-અમલવાણી અને તે સંબંધી તમામ કારવાદી દીવાની કોર્ટમાં બંધ પડશે અને એ તમામ કામ નવી કમીટીને સોંપવામાં આવશે.

કમીટીને અરજી

આવી કમીટીની જાહેરાત થયા પછી ૧૮ માસની અંદર દરેક ખેડૂત અને લહેણદાર પોતાના દેવાં લહેણાંની વિગત રજુ કરીને તેનો ફડચા કરવાને અરજી કરી શકશે. આ અરજીને વિસાગ લેવાના કે લહેણાનો દાવો ગણીને તેનો ફેંસલો કરી શકાશે.

વળી આ કાયદો અમલમાં મુકાયા પછી ખેડૂત પોતાની ઉપર નીકળતાં તમામ લહેણાનો આંકડો શાહુકાર પાસેથી માગી શકશે. આ સંબંધી નોટીસ આપ્યા બાદ મહિનાની અંદર તેના વિસાગની એક નકલ શાહુકાર કમીટીને અને એક નકલ ખેડૂતને મોકલી આપશે. જો નહિ મોકલે તો તે ઉપરથી ઘટતા ખ્યાલ કમીટી ફડચા કરતી વખતે બાંધી શકશે.

હવે, જે લહેણદાર ૧૮ માસની અંદર પોતાના દેવાને વિષે કમીટી આગળ અરજી નહિ કરે તેનું તમામ લહેણું હુખી જશે અને તે વિષે પછીથી કંઈ ફરિયાદ ચાલી શકશે નહિ. આથી ચોપડા કે ખત પરથી નીકળતાં લહેણાં વસુલ કરવાની અરજીઓ તો લહેણ-

દારો જ કરશે તેથી તે વિષે કંઈ ચિંતા ખેડુતોએ રાખવાની જરૂર નથી.

ગીરો છોડાવવા અરજી

છતાં ખેડુતોએ બે બાબતમાં અરજી કરવાને ખાસ સાવચેત રહેવું જોઈશે.

(૧) ધણા ખેડુતોએ કે તેમના વડીલોએ જમીન ગીરો મુકેલી હોય છે, તેનો કબજો પણ શાહુકારોને સોંપ્યો હોય છે અને કવચિત આ જમીનના બાણે શાહુકારની જ થઈ ગઈ હોય એમ સરકારી ચાલુ રેકર્ડમાં જણાય છે. આવી બાબતોમાં ખેડુતોએ મૂળ રેકર્ડની નકલ તપાસીને મૂળ ગીરો દસ્તાવેજોની નકલ મેળવવી પડશે અને જો તે ૬૦ વરસની અંદરના માત્રમ પડે તો તે આ નવી કમીટી આગળ રજુ કરીને તેનો આજ સુધીનો હિસાબ લેવાને અને જમીન છોડાવીને તેનો કબજો મેળવવાની અરજી કરવી પડશે.

(૨) વળી ૧૯૨૭ના જનવારીની પહેલી તારીખ પછી જમીનના વેચાણ દસ્તાવેજ થયા હોય તો તેની પાછળનો હિસાબ ખોલાવી તેને ગીરો ડરાવવાને અને તે જમીન છોડાવીને તેનો કબજો લેવાને પણ ખેડુતોએ આ કમીટી આગળ અરજી કરવી પડશે. જો વેચાણ ૧૯૨૭ પહેલાંના હશે તો તે વિષે હજી ત્રણ સાલ સુધી દખખણના કાયદા મુજબ દીવાની કોર્ટમાં દાવો મૂકી શકાશે.

જો આ મુદ્દાની બાબતોમાં ખેડુતો આજે બેદરકારી રાખશે તો તેમના જમીનના હક્ક કાયમને માટે દૂખી જશે અને પછી જમીન કદી પણ પાછી મેળવી શકાશે નહિ.

દેવાંની ભટ્ટી

આમ આ કાયદાનો અમલ શરૂ થતાં અને તાલુકે તાલુકે આવી કમીટીઓ નીમાતાં, લાખો ખેડુતોનાં રૂ. ૧૫૦૦૦ સુધીની રકમનાં

તમામ નવાં જુનાં લહેણું, દેવાં, હુકમનામાં અથવા તેના પત્યો ના હોય તેટલો ભાગ, ૧૯૨૭ પછીનાં વેચાણ અને ૬૦ વરસ સુધીનાં સાદાં કે કબજા સાથેનાં ગીરો, અને આ તમામ બાબતો સંબંધી જુના નવા દસ્તાવેજ, ખત, પત્રક, ચોપડા, કાગળીઆં બધું એક મોટી ભટ્ટીમાં નંખાશે. ચાલુ કોરટોમાં તે સંબંધી બધું કામ બંધ થશે તે તેનાં કાગળીઆં પણ આ ભટ્ટીમાં પડશે. પછી કમીટી તેને પોતાની ચોકકસ રીતે ગાળશે. તેમાં ભારે દેખાતાં દેવાંના ઘણા ભાગ બળીને ભસ્મ થઈ જશે અથવા હવામાં ઉડી જશે અને જે કંઈ ચોખ્ખું રહેશે તેને વળી બેકુતની ગુંજાયેશ પ્રમાણે કાપી નાખશે અને પછી રહેતી રકમના રૂપ વરસ સુધીના વરસ વરસના હપ્તા કરી આપશે.

આ કાયદા મુજબ તમામ જુનાં નવાં લહેણુંદેણું, સાદાં ગીરો, કબજાગીરાના અને નવા વેચાણના દસ્તાવેજ, અણપતેલાં હુકમનામાં ને તેના હપ્તા આ બધું નવી કમીટી-પંચો આગળ રજુ થશે. સરકારી ખાનગી કાગળો અને દસ્તાવેજોના મોટા પટારા અને ગોદામ ભરાશે. તેનો ઉકેલ કમીટીઓ કેવી રીતે કરશે તે હવે જોઈએ.

સમાધાનથી સાવધાન

આ તપાસની શરૂઆત થતાં પહેલાં કે તે દરમિયાન શાહુકાર અને બેકુત જો કંઈ સમાધાન પર આવી જાય અને તે કમીટી આગળ નોંધાવવાને રીતસર અરજી કરે તો કમીટી તેની વિગતોમાં ઉતરશે. જો તે સમાધાન કોઈ બીજા લહેણુદારના હક્ક હુઆવવાને નથી કહે અને તેથી બેકુતનું ખરેખરું હિત સધાય છે એવી ખાતરી કમીટીને થાય તો તે સમાધાનને મંજૂર કરી તે મુજબ હુકમ પસાર કરશે. અને તે બંને પક્ષને બંધનકારક ગણાશે.

પણ આ બાબતમાં બેકુતોએ ખાસ સાવચેત રહેવાની જરૂર છે. શાહુકારો તેમના ચોપડાનું પોકળ જાણે છે અને વળી આ

કાયદા મુજબ પહેલેથી હિસાબ લેતાં તેમાં ભારે કાપ પડશે એ સમજે છે. તેથી રૂ. ૫૦૦ નું દેવું ચોપડામાં લખ્યું હોય, ને ખરો હિસાબ લેતાં રૂ. ૫૦-૧૦૦ નીકળે એમ હોય તો રૂ. ૨૦૦-૨૫૦ માં સમાધાન કરવાને ખેડુતને ઘેર ધક્કા ખાઈને પણ ખૂબ સમજવશે ને લલચાવશે. વળી ગીરો રાખેલી જમીન પણ પાછી આપવાનાં સવાસલાં કરશે. પણ ખેડૂતોએ આ કાયદાનો પૂરો ખ્યાલ રાખીને આવી કપટજનમાં કદી ફસાવું નહિ અને પોતાની કમીટી અને સલાહકારોની મદદથી હિસાબ તપાસ્યા સિવાય કોઈ પણ સમાધાન પર સહી-અંગુઠા કરવા નહિ.

તેજ પ્રમાણે કમીટી આગળ તપાસ ચાલતાં જો ખેડુત શાહુકારની ભંભેરણીથી તેનું લહેણું કબૂલ કરી દેશે અને તેવી કબુલાત પોતાની રાજીખુશીથી ખેડુત કરે છે એમ જો કમીટીને લાગશે તો તે વધારે ઊંડી ઉતરશે નહિ. માટે આવી કબુલતો ખેડુતોએ કરવી નહિ અને પોતાની સભા કે કમીટીને પૂછીને જ પગલાં ભરવાં.

આવી બાબતમાં કાયદા મુજબ કમીટીને બનતી તપાસ કરવાની છે. પણ તેને તો હજારો ખેડુત શાહુકારોના ઝંઘડા પતાવવાના આવશે અને હજારો લાખો હસ્તાવેજો-ચોપડા-કાગળીઆં તપાસવાના આવશે. તેથી તે તો બને તેટલી કબુલતો, સમાધાન ને કદાચ કરારદાદ ઝટઝટ થાય તેમાં રાજી રહેશે. માટે આ બધી બાબતમાં ખેડુતોએ જ સાવધાન રહેવું જોઈએ.

હુકમનામાં પર કાપ

હવે પ્રથમ તો જુનાં નવાં હુકમનામાંની રકમો પર કેવો કાપ મુકાશે તે જોઈએ. આ હુકમનામાંનાં મુદ્દલ ને વ્યાજની જે રકમ દરાવી હશે તેમાં નીચે મુજબ કાપ મુકી શકાશે:

(૧) હુકમનામાંથી સને ૧૯૩૦ ના બનેવારીની પહેલી તારીખ પહેલાંના લહેણાં દેવાંનો ફેંસલો થયો હશે તો સન ૧૯૩૧ની

જાનેવારીની પહેલી તારીખે નીકળતા મુદ્દત ને વ્યાજની કુલ રકમમાં ૪૦ ટકાનો કાપ મુકાશે.

(૨) જો ૧૯૩૦ ની જાનેવારીની પહેલી તારીખ પછીનાં લહેણાં દેવાનું હુકમનામું થયું હશે તો તેમાં જણાવેલા મુદ્દત ને વ્યાજ દરેકની રકમમાં ૩૦ ટકાનો કાપ મુકવામાં આવશે.

(૩) જો લહેણું-દેવું ૧૯૩૧ ના જાનેવારીની પહેલી તારીખે કે તે પછી થયું હોય તો તેના હુકમનામાંમાંથી જેમાં વધારે વ્યાજ આપ્યું હોય તો તે કાપીને નવ ટકા પ્રમાણે ગણવું પડશે.

ચોપડાના લહેણાં પર કાપ

ખેડુતોએ ખાતાં પાડીને કે, જમીન કબજા સામે કે તે વગર ગીરો મૂકીને કે બીજી રીતે દેવું કર્યું હોય તેનો હિસાબ નીચે પ્રમાણે લેવામાં આવશે:

(૧) દરેક ખાતાં કે ગીરોનો હિસાબ કમીટી, શાહુકાર ને ખેડુત વચ્ચેની લેવડદેવડની શરૂઆતથી કરશે. માત્ર ૨૦ વરસ પર થયેલા હિસાબ પર દેણદાર ખેડુતે સહી કરી હશે તો તેની પાછળ જઈ શકાશે નહિ.

(૨) સન ૧૯૨૭ ના જાનેવારીની પહેલી તારીખ પછી થયેલાં જમીનનાં વેચાણખતને ગીરો ઠરાવવાને આ કમીટી આગળ અરજી થઈ શકશે. આવા વેચાણ દસ્તાવેજને ગીરો ઠરાવવાને હજી ત્રણ વરસ સુધી દીવાની કોર્ટ આગળ જઈ શકાશે.

(૩) હવે શરૂઆતમાં જે રકમ રોકડ કે માલના રૂપમાં ખેડુતે લીધી હશે તેને જ મુદ્દલમાં ગણવામાં આવશે. તે ઉપરાંત વખતો-વખત વ્યાજની ચઢી ગયેલી રકમ મુદ્દલમાં ઉમેરી હશે તો તેને છુટી પાડીને વ્યાજના જુદા હિસાબમાં ગણવામાં આવશે. ચક્રવર્તી વ્યાજ ગણી શકાશે નહિ.

(૪) સન ૧૯૩૧ના જાનેવારીની પહેલી તારીખ પહેલાંની બધી મુદ્દલ રકમ પર દર સાલ વધારેમાં વધારે ૧૨ ટકા વ્યાજ ગણાશે ને તે પછીનાં મુદ્દલ પર ૯ ટકાનો દર ગણાશે.

(૫) ઉપર મંજૂર કરેલા વ્યાજ કરતાં વ્યાજ, કે સાંથ પેટે રોકડ, કે માલમાં જોટલી વધારે રકમ લેવામાં આવી હશે તેટલી તે સાલે મુદ્દલ પેટે જમા કરવામાં આવશે.

(૬) આવી રીતે હિસાબ કરતાં સન ૧૯૩૧ ના જાનેવારીની પહેલી તારીખે જે મુદ્દલ ને વ્યાજની જુદી જુદી રકમ નીકળશે તે દરેકમાં ૪૦ ટકાનો કાપ મૂકવામાં આવશે અને તે પછી થયેલી લેવડદેવડનો હિસાબ લેવામાં આવશે ત્યારે નીકળતા મુદ્દલ ને વ્યાજ દરેકની રકમમાં ૩૦ ટકાનો કાપ મૂકવામાં આવશે.

(૭) આમ બધો હિસાબ લેતાં અને ખેડુત તરફથી મળેલી રકમો જમે કરતાં જે મુદ્દલ ને વ્યાજની રકમ કમીટી નક્કી કરશે તેમાં જે વ્યાજની રકમ મુદ્દલની રકમ કરતાં વધારે માલમ પડશે તો મુદ્દલની રકમથી બેવડી રકમ ખેડુતના કુલ દેવા પેટે નક્કી કરવામાં આવશે.

સરકારી-સહકારી દેવાં

ઉપર મુજબ હિસાબ લેતાં ઘણાં દેવાં છૂટી જાય અથવા તેમાં સખ્ત કાપ પડશે પણ આટલેથી કમીટીની તપાસ પતવાની નથી.

આ કમીટી આગળ કોઈ ખેડુતની કે તેની વિરુદ્ધ અરજી થશે કે તરત તે કલેક્ટરને લખીને તેની ઉપર નીકળતા જમીન મહેસુલ, તગાવી, નહેરના દર વગેરે સરકારી દેવાંનો આંકડો પુછાવશે. તે જ પ્રમાણે લોકલ બોર્ડ, સહકારી મંડળીઓ વગેરેને પુછાવી તેમની નીકળતી રકમોની તપસીલ મંગાવશે. ને તેમાં કેટલી છુટછાટ મૂકવા તેઓ તૈયાર છે તે પણ સમજી લેશે.

ખેડુતની મગદુર

આ બધા સરકારી અને શાહુકારી દેવાનાં આંકડા નકકી કરીને કમીટી ખેડુત કેટલું આપી શકશે, તેની મગદુર કેટલી છે તે દરાવશે. કારણ કે કોઈને માથે ભારે દેવું વ્યાજખી રીતે પણ નીકળતું હોય તો, તે પણ તેની મિલકત ને સ્થિતિ જોઈને વસુલ કરવાનું આ કાયદાએ ઠરાવ્યું છે. તે માટે નીચેના નિયમો ગણાવ્યા છે.

(૧) પ્રથમ તો દીવાની કાયદા મુજબ હળ, બળદ, વગેરે ખેડુતની જે મિલકતની જપ્તી થઈ શકતી નથી તે મિલકતની ગ તરી કરવામાં આવશે નહિ.

(૨) વળી ગીરો જમીન પર નીકળતી સરકારી મહેસુલની ને લોકલ બોર્ડના કરની રકમ તે જમીનની કિંમતમાંથી વાદ કરવામાં આવશે.

(૩) ગીરો ન હોય એવી સ્થાવર ને જંગમ મિલકતની કિંમતમાંથી સરકારી મંડળી વગેરેનાં નીકળતાં નાણાંની રકમ વાદ કરવામાં આવશે.

(૪) આમ કપાતી મિલકતની કિંમત પરથી ખેડુતની મગદુર નીચે પ્રમાણે નકકી થશે.

(અ) ગીરો મિલકતની કિંમતની ૮૦ ટકા રકમ કાઢવી અને તે ગીરો રકમથી જે વધારે હોય તો તેટલી વધારાની રકમ.

(આ) ગીરો ન હોય એવી બધી સ્થાવર મિલકતની ૮૦ ટકા જેટલી રકમ.

(ઇ) બીજી જંગમ મિલકતની ૮૦ ટકા જેટલી રકમ.

આ ત્રણે રકમને સરવાળે નીકળતી રકમ એ ખેડુતની ખરી મગદુર ગણાશે.

મગદુર પ્રમાણે વધુ

આમ એક બાબુએ ખેડુતની મગદુર અંકાશે ને બીજી બાબુ એ ખેડુત પર નીકળતી હુકમનામાં ને દેવાંની કાપેલી રકમ મુકાશે. જો દેવાંની રકમ મગદુર કરતાં વધારે હશે તો તેમાં વળી નીચેના નિયમ પ્રમાણે કાપ મુકાશે.

(૧) જો ખેડુતના દેવાંનો કંઈ બોલે જમીન પર ગીરો દસ્તાવેજથી મૂક્યો નહિ હોય તો કુલ દેવું કાપીને ખેડુતની મગદુરની રકમ પર લાવી મૂકવામાં આવશે.

(૨) જો ખેડુતનું બધું દેવું ગીરો ખતનું હશે તો દેવાંની કુલ રકમ કાપીને ખેડુતની મિલકતના ૮૦ ટકા રકમ પર લાવી મૂકવામાં આવશે.

(૩) જો ખેડુતનાં કેટલાંક દેવાં ગીરો ખતનાં હશે ને બીજા કેટલાકનું ભારણ મિલકત પર નહિ હોય તો પ્રથમ ગીરો રકમને કાપીને ગીરો મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકા પર ઉતારવામાં આવશે. અને પછી બાકાનું દેવું કાપીને બાકીની મિલકતની કિંમતનાં ૮૦ ટકા પર લાવવામાં આવશે.

કમીટીનો ફેંસલો

આવી રીતે લંબાણ તપાસને પરિણામે કમીટી દેવાંની રકમમાં અનેક જાતની કાપકુપ કરીને એક રકમ નક્કી કરશે ને પછી તેણે નોંધેલી ખેડુતની કુલ મિલકતમાંથી તે વસુલ કરવાને નીચેનો ક્રમ હરાવશે.

(૧) ચાલુ સાતનું સરકારી મહેસુલ વગેરે દેવું પ્રથમ અપાશે.

(૨) લોકલ બોર્ડના ચાલુ કર

(૩) સહકારી મંડળીનું લહેણું

(૪) ગીરો ખતનું લહેણું

(૫) સરકાર, લોકલબોર્ડ અને સહકારી મંડળીનાં પાછલાં દેવાં

(૬) ગીરો દસ્તાવેજ વગરનાં દેવાં.

દેવાંના હપ્તા

આવી બધી કારવાહી કર્યા પછી ખેડૂતને આપવાની જે રકમ નીકળશે તેના વ્યાજખી હપ્તા નક્કી કરવામાં આવશે. આ કાયદા પ્રમાણે વધારેમાં વધારે રૂપ વરસના હપ્તા નક્કી કરી શકાશે. ખેડૂતોએ આ કલમનો પૂરો લાભ લેવાને આગ્રહ કરવો જોઈશે. જેથી હળવે હળવે ને આરામથી બાકીનું દેવું આપી શકાય.

પણ આથીએ વધારે મહત્ત્વની કલમ તો હપ્તાની રકમ વિષે છે. કલમ ૫૪ જણાવે છે કે “ખેડૂતની વાર્ષિક ચોખ્ખી આવકથી વધારે રકમનો હપ્તો ઠરાવી શકાશે નહિ. વળી ચોખ્ખી આવકની ગણતરી કરવા માટે ખેડૂતની કુલ આવક ઠરાવવી પડશે અને તેમાંથી ચાલુ ખેતીને અંગે થયેલું દેવું અને તેનાં બેરોજીકરાં, કુટુંબનો નિર્વાહનો ખર્ચ પણ બાદ કરવો પડશે. પછી જે વધારાની રકમ રહે તેમાંથી આપી શકાય તેવો જ હપ્તો આ કમીટી ઠરાવી શકશે.”

હાલના સંયોગોમાં ખેતીની આવકમાંથી તેનો પૂરો ખર્ચ પણ મળતો નથી. તો પછી જીવારનો પૂરો ખર્ચ તો મળે જ ક્યાંથી? આ સંયોગોમાં ખેડૂતોએ આ કમીટી આગળ હપ્તા બંને તેટલા કપાવવાને ખાસ આગ્રહ કરવો પડશે.

વળી હપ્તો નક્કી થયા પછી પણ જે સાલ સરકારી મહેસુલ અડધું કે વધારે મુલતવી રહે કે માફ થાય તે સાલ પછીના હપ્તા એક એક વરસ માટે મુલતવી રહેશે.

જમીનો પાછી મળે

વળી આ સંબંધમાં બીજી મહત્ત્વની કલમ તો એ છે કે ગીરો મૂકેલી જમીનોનો બધો હિસાબ થયા પછી ખેડૂતને તે પાછી સોંપવાની શરતો કમીટી નક્કી કરશે. તેમાં ખાસ ઉમેર્યું છે કે ગીરોની મુદત પૂરી થઈ નથી અથવા તે પેટે ધીરેલી રકમ પૂરી મળી નથી એ કારણસર જમીન પાછી આપવાનું અટકાવી શકાશે નહિ.

આ ઉપરથી ચોખ્ખું જ છે કે, વરસોથી ખેડૂતોને ખાવાનું ગયેલી જમીનો, ખેડૂતોને પાછી અપાવવાનો કાયદાનો ઇરાદો છે. વળી ઘણે ઠેકાણે ગીરો મુકેલી જમીનો ખેડૂતો આજે ઓશીઆળા—પરાધીન ગણતરિયા, ભાગીયા, ખેડૂતો તરીકે ખેડે છે. તેમને પૂરી માલિકીનો હક્ક સોંપવામાં આવશે અને તેમને દર સાલ ભરવાની રકમ પણ કાપી નાંખાશે.

પણ આ કલમોનો લાભ મેળવવાને પણ ખેડૂતોએ સાવચેત રહીને કમીટી આગળ ખાસ આગ્રહ કરવો પડશે.

ખેડૂતોનું દેવાળું

આ કાયદામાં છેવટે ખેડૂતને દેવાળીઓ દરાવવાની કલમો મુકેલી છે. ખેડૂત સિવાયના શાહુકાર વગેરે બીજા ધંધાદારીઓ પોતાનાં દેવાં તેમની મિલકત કરતાં વધી જાય છે ત્યારે તેમાંથી છુટવાને પાવડી ફેરવે છે. ને છતાં છુપી રીતે થોડી મિલકત સાચવીને મોજ કરી શકે છે. પણ ખેડૂતની તો જમીન હોય વગેરે મિલકત છુપાવી શકાય નહિ તેથી તેઓ દેવાળું કાઢી શકતા નથી. તેથી છેક ગરીબ ખેડૂતોને જમીની ને લીલામના હંમેશના ત્રાસમાંથી છાડાવવાને આ કાયદામાં એવું દરાવ્યું છે કે:

(૧) જે ખેડૂતની મિલકતમાંથી તેનું ઘટાડેલું દેવું પણ કોઈ રીતે આપી શકાય એમ ન હોય, અથવા

(૨) જે વાર્ષિક રૂપ હપ્તાથી પણ પોતાનું દેવું આપી શકે એમ ન હોય, અથવા

(૩) જે સાગસાગટ એ હપ્તા આપી શકે એ નહોય

એવા ખેડૂતોને કમીટી કે પછી કોર્ટ દેવાળીઓ દરાવી શકશે.

આવા ખેડૂતની મિલકતનો અડધો ભાગ કોર્ટ દરાજ કરીને તેમાંથી તેની કુલ દેવાની જતી શકે તેટલી આની ચુકવશે અને બાકીની મિલકત પર પછી જમીની વગેરે કંઈ દારવાલી થઈ શકશે.

નહિ. ૫ જે ખેડૂતની અડધી મિલકત પણુ નહેરના પીતની ૬ એકર કે સુધી ૧૯ એકરથી અથવા ૩૦ રૂપિયાના આકાર કરતાં વધારે હશે તો વધારાની જમીન પણુ લહેણું પેટે લેવાશે. દેવાળાંની આ કલમો આગરદાર ખેડૂતના દીલમાં ખટકે; છતાં એકંદર તેના લાભની જ છે એમ સમજીને જરૂર પડે ત્યારે તેનો લાભ લેવાને તૈયાર રહેવું.

રાહતનો સાર

આમ આ કાયદાથી ખેડૂતને એકંદર દેવામાં જે રાહત મળે છે તેનો સારાંશ જળ આપી શકાય.

(૧) સન ૧૯૩૦-૩૧ પહેલાંનાં દેવાં તે હુકમનામાંની મુદ્દલ અને વ્યાજની રકમમાં ૪૦ ટકાનો અને નવાની રકમમાં ૩૦ ટકાનો કાપ પડશે.

(૨) સન ૧૯૨૭ પછીના વેચાણખતને ગીરો ઠરાવવાને અને ૬૦ વરસ સુધીના ગીરોને કમિટીમાં રજૂ કરી જમીનો પાછી મેળવવાને અરજી કરી શકાશે.

(૩) સન ૧૯૩૦ પહેલાંના ગીરોખત ને બીજાં લહેણું ઉપર, સાંથ કે વ્યાજ ૧૨ ટકા લેખે અને નવાં પર ૯ ટકા લેખે ગણાશે અને તેથી વધારે લેવાયું હશે તે મુદ્દલ પેટે જમા થશે. વ્યાજનું વ્યાજ લઈ શકાશે નહિ.

(૪) આ પ્રમાણે લહેણું દેવું ઘટયા પછી પણુ તેને કાપીને ખેડૂતની મિલકતના ૮૦ ટકા પર લાવવામાં આવશે.

(૫) પછી તે લહેણુંના વધારેમાં વધારે ૨૫ (પચીસ) હમ્મ શર્થ શકશે. ખેડૂત પાસે પોતાનો ખેતીનો ખર્ચ અને પોતાના કુટુંબના નિભાવ ખર્ચ પછી વધારાની જે રકમ બચત રહે તેમાંથી આપી શકાય એવી જ રકમનો હમ્મો કરાવી શકાશે.

(૬) ખરાબ વરસમાં સરકાર ધારો અડધો કે વધારે મુલતવી રહે કે માફ થાય ત્યારે તે સાલના અને પછીના દેવાના હમ્મા એક વરસ માટે મુલતવી રહેશે.

લાભ કેમ લેશો ?

આ કાયદાનો સાર સમજતાં દરેક દેવાંદાર ખેડુતને પોતાની ગયેલી જમીનો પાછી મેળવવાની અને દેવાં-હુકમનામાંમાં સજ્જડ કાપ મુકાવવાની તાલાવેલી થશે. પણ જેમ કાંઈ રાંધીને મૂકે તોયે પોતાનો હાથ લાંબાવ્યા વિના મોંમાં કોળીયો પડતો નથી તેમ ખેડુતોને જાતે મહેનત કર્યા વિના આ કાયદાનો લાભ મળશે નહિ. શાહુકારો વધારે હોંશિયાર હોવાથી ખેડુતને મોઢે આવેલો કટોરો ઝુંટાવવાને બનતી તરફીઓ અને છેતરપંડી કરશે. તેથી તેમના દાવમાં ન ફસાતાં દેવામાં સારી રાહત મેળવવાને અભણ ને ગરીબ ખેડુતોએ ભેગા મળીને આજથી જ પોતાનું સંગઠન કરવું જોઈશે અને દસ્તાવેજો-કાગળો ભેગા કરવા પડશે.

સર્કલવાર કિસાન-કમિટીઓ

આ કાયદા મુજબ દેવાંનો ફડચો કરવાને, તાલુકાવાર નહિ પણ ૨૦-૩૦ ગામડાના સર્કલ-ગાળાવાર સરકાર તરફથી કમિટીઓ નીમાશે. તેથી ખેડુતોએ પણ સર્કલવાર પોતાનો કેસ રજુ કરવાને પોતાની કમિટીઓ ચૂંટી કાઢવી જોઈશે.

સહભાગ્યે કિસાન સભાએ તો સર્કલવાર ખેડુતોનું સંગઠન કરવાનું બંધારણ ધડયું છે. તેનો અમલ કરવાની ધડી હવે આવી પહોંચી છે. તેથી તાલુકાના બધાય સર્કલના ઓછામાં ઓછા ૧૦૦ ખેડુતોએ-અને બને તેટલા વધારેએ એક આનાતી ફી આપી પહોંચ લઈ કિસાન સભામાં નામ નોંધાવવાં. અને પછી તેમણે બંધારણ

મુજબ ઓછામાં ઓછા સાત અને વધારેમાં વધારે ૧૫ સભાસદોની કમીટીઓ ચૂંટી કાઢવી.

જે તાલુકામાં કિસાન સભા સ્થપાઈ હોય તેના આગેવાનો સકલવાર આવું ઘડતર કરવામાં મદદ આપે. જે તાલુકામાં સભા ન હોય તો તે જીલ્લાના કિસાન કાર્યકર્તાઓ આવી કમીટીઓ સ્થાપવાને તબક્કો કરે.

આવી રીતે સકલવાર કિસાન કમીટી સ્થપાય ત્યારે અને ત્યાં સુધી તેના મંત્રી, સદ્યમંત્રી વગેરે અધિકારીઓ ચૂંટવા અને તેમણે આ કાયદાના પૂરો અભ્યાસ કરીને તે વિષે આખા ગાળાના ખેડૂતોને તે વિષે પૂરી માહિતી આપવી અને તેમના હક્ક અને સાંપડેલી તક વિષે જાગૃત કરવા.

સકલવાર કિસાન કચેરી

વગી હવે માત્ર સભાઓ ભરીને માત્ર ચર્ચા કે ચળવળ કરવાની નથી. તેમ માત્ર દરેકે કે માગણીઓ મંજૂર કર્યા વળવાનું નથી. રાજ રાજ હવેના ખેડૂતોના લહેણાં દેવાં વિષે અરજીઓ અને તપાસ કરવાની આવશે. તેથી સકલવાર જે ગામે કિસાન કમીટીના મંત્રી કે આગેવાન કાર્યકર્તાઓ રહેતા હોય કે કામ કરી શકે એમ હોય ત્યાં એક ઓપીસ રાખવી અને તેને કિસાન કચેરીનું નામ આપવું.

આવી કચેરી સ્થપાય એટલે તે વિષે એક જાહેરખબર બહાર પાડીને તે ગાળાના તમામ ખેડૂતોને ગીરા, દેવાં, લહેણાં વિષે સલાહ લેવા બોલાવવાનું અને તેમની પાસે જે કંઈ કાગળ, પહેંચો, દસ્તાવેજો, હુકમનામાં જુનાં કે નવાં જે હોય તે લાવવા કહેવું.

કોઈ નાના બેઠા ગામમાં ઘણા ખેડૂતો સલાહ લેવા માગતા હોય તો તે ગામે બે એક દિવસ એ આગેવાન કાર્યકર્તાઓ બેઠાને રહેવું અને બધા કાગળો લેવા કરવામાં મદદ કરવી.

દસ્તાવેજો હુકમનામાંની નકલો.

આવી રીતે કામ કરતાં માલમ પડશે કે ઘણા ખેડુતોને તો પોતે કે બાપદાદાએ સહી કરેલા વેચાણ-ગીરો દસ્તાવેજોની પૂરી ખબર નથી. આવા સંયોગોમાં ખેડુતોની પાસે ગામ તલાટી પર અરજી કરાવીને તેમના રેકર્ડ કે કાયમ ખરડાની નકલ લેવી પડશે અને તેમાં ગીરો, વેચાણ દસ્તાવેજની તારીખ-વરસ હોય તે જોઈને તાલુકા કે જિલ્લાની કચેરીએથી રજીસ્ટર કરેલા ગીરો-વેચાણના દસ્તાવેજની નકલ લેવી પડશે.

ખેડુતોએ ખાસ સમજવાની જરૂર છે કે આવી નકલો સિવાય જમીનો વિષે કોઈ અરજીઓ ફડયા કમીટીઓ આગળ થઈ શકશે નહિ. ને તે નકલો કચેરીએથી મેળવવાનો ખર્ચ પણ ખેડુતોએ પેટે પાટા બાંધીને પણ જતે જ કરવો પડશે.

તે જ પ્રમાણે ખેડુતોની સામે થયેલાં જે હુકમનામાં પૂરાં પત્યાં ન હોય, જેના થોડા ભાગ પણ બાકી રહ્યા હોય તેની નકલ મુન્સિફની કાર્ટમાંથી લેવી પડશે ને તેની અમલ બજાવણી અટકાવવાને ફડયા કમીટીને અરજી કરવી પડશે.

દરમ્યાનમાં ખેડુતોની સામે ખાતા-ચોપડામાં નીકળતાં લહેણાં વસુલ કરવાને શાહુકારો ફડયા-કમીટીઓ આગળ અરજી કરશે. તેઓ તેમ ન કરે તો તેમનાં લહેણાં ખૂડી જાય એમ છે તેથી તે વિષે ખેડુતોએ કોઈ અરજી કરવાની જરૂર રહેશે નહિ.

કિસાન કચેરીઓના કારભારીઓ

આવી રીતે આવા સર્કલમાં રેકર્ડ, દસ્તાવેજો, હુકમનામાંની નકલો મેળવવાને સેંકડો-હજારો અરજીઓ કરવી પડે-ને તેમની દાદ ફરિયોદો સાંભળવી પડે તે બધું કામ કોણ કરશે?

ઉપર સર્કલના એક મુખ્ય ગામે-કચેરી સ્થાપવાનું લખ્યું છે. કદાચ ખીખાં મોટાં ગામેએ પણ નાની નાની કચેરીઓ સ્થાપવી પડશે. તે બધાની ઉપર બેઠુતોની દાદ ફરિયાદ સાંભળવાનું, અરજીઓ લખવાનું, તાલુકા-જિલ્લાની સરકારી કચેરીઓ પર જઈ તપાસ કરવાનું ભારે ભાર કામ આવી પડશે.

આ બધું કામ પૂરો વખત સેવા કરનાર કોઈ એક મંત્રી કે આગેવાન પણ ન કરી શકે ને બીજો કેકાણે પૂરો વખત કોઈ આપી પણ ન શકે. તેથી ખરૂં જોતાં સર્કલની કિસાન કચેરી દોઢ એક કે વધારે થોડો બીજો પગાર કે ખર્ચ લઈ કામ કરનાર કારભારીઓ જોઈશે. તલાટી મામલતદાર સિવાય સરકારી કચેરી ન આવે તેમ કિસાનસેવક કે કારભારી સિવાય કિસાન કચેરી નહિ દીધે.

વળી આવા તાલુકાના બધાં સર્કલની કચેરીઓ ને તેના કાર્યકર્તાઓને સલાહ સૂચના આપવાને કિસાન નિરીક્ષક કે અગ્રેસર જોઈશે ને તેમને પગાર નહિ તો એ મુસાફરીનું ખર્ચ તો આપવું જ જોઈશે.

વકીલ મુખત્યાર જોઈશે

આમ આ કચેરીઓ હજારો બેઠુતોનાં કાગળિયાં દસ્તાવેજ તૈયાર કરી શકશે. પણ તે વિષે ફડયા કમાટી આગળ રીતસર અરજી ઘડી આપવા માટે વકીલ મુખત્યારની જરૂર તો પડશે જ. તે જ પ્રમાણે શાહુકારોના લહેણાંની નોટીસો બેઠુતોને મળશે તેના રીતસર જવાબ ઘડી આપવાને માટે પણ વકીલોની જરૂર પડશે જ.

ફડયા કમિટી આગળ કામ નીકળશે ત્યારે વકીલોને ત્યાં હાજર રહેવાની બંધી કરી છે. પણ તેમાં એવું પણ જણાવ્યું છે કે જ્યાં એક પક્ષ-બેઠુત અમળુ કે અજ્ઞાન હોય ત્યાં તેને મદદ આપવાને વકીલને રોકા શકાશે.

કાયદામાં આ બારી રાખા છે તેનો લાભ લેવાને ખેડુતોને વકીલ કે મુખત્યાર રોક્યા સિવાય છુટકો નથી. શાહુકારો પોતે ભરપટ્ટ પૈસા ખરચીને તેમજ વકીલોની ખાનગી સલાહ લઈને પોતાનો કેસ ઘણી ઉસ્તાદીથી રજુ કરશે. તેથી તેમનો સામનો કરવાને લખી વાંચી પણ ન શકે એવા હજારો ખેડુતોને પોતાના જ ખાસ વળના વકીલ રોક્યા સિવાય ચાલશે નહિ.

હવે આ દરેક સર્કલમાં ફડચા કમીટીનું કામ વરસ-એ વરસ ચાલે તે દરમિયાન ઓછામાં ઓછા એક એ વકીલ ને એક એ ગુમાસ્તા રોકવા પડશે. ને તેઓ કંઈક સેવાભાવથી કામ કરે એવા હોય તો એ તાલુકાના કે સર્કલના નાના ગામે લાંબો વખત કામ કરવાને ખરચ પેટે પણ તેમને કંઈક ઠીક રકમ આપવી જોઈશે.

કિસાન ફાળો ઉઘરાવો

આમ કિસાન-કચેરીઓ ચલાવવાને, તેના કારભારીઓ નીભાવવાને, ગરીબ ખેડુતોના સ્ટાંપ વગેરેની રકમ પણ ખાસ સંજોગમાં આપવાને અને છેવટે વકીલ મુખત્યારો રોકવાને દરેક સર્કલમાં કિસાનસભાને સારી જેવી રકમ જોઈશે જ એ તો દેખીતું છે. ને તે રકમ ખેડુતોએ પોતે જ ગામેગામથી ફાળો નાંખીને ભેગી કરવી પડશે એ ચોક્કસ છે.

ખેડુતોને લાખખો રૂપિયાના ગએલી જમીનો પાછી મેળવવી છે અને લાખખોનાં દેવાં ને હુકમનામાં રદ કરાવવાં છે કે તેમાં કાપ મુકાવવો છે. વળી આ કાયદો અમલમાં આવશે એટલે નાના મોટા તમામ ખેડુતોનાં હુકમનામાંને અંગે બધી જાપ્તીઓ, લીલામ વગેરે બંધ થઈ જશે. વળી તેમને દેવું કે ગીરો જમીનની સાંથ આપવાની જરૂર રહેશે નહિ; ને તે પેટે કંઈ તગાદો કે દાવો થશે નહિ. આમ જે રકમ બચત રહેશે તે ખેડુતો કાયમની રાહત મેળવવાને આપી શકશે.

બેટુતોએ સમજવું જોઈએ કે તેમની જમીનો પાછી મેળવવાને કે તેમનાં દેવાં નાબુદ કે કમી કરાવવાને મુંબઈ અમદાવાદના શ્રીમંતો કંઈ પૈસા આપવાના નથી. તેમણે હવે તેમના પગ ઉપર બિભા સહેતાં શીખવું જોશે અને સર્કલવાર જે થોડોધણો ખર્ચ કરવો પડે તેનો બોળે તેમણે જ ઉઠાવવો જોઈશે.

વિરાટ શક્તિ કેળવો

આમ ગામ ગામડે કિસાન સભા જમાવતાં, સર્કલવાર કિસાન કચેરીઓ ચલાવતાં અને કાયદેસર તેમજ સંઘશક્તિથી જમીનો અને દેવાંની લડત લડતાં કિસાનોને પોતાની પ્રચંડ શક્તિનું ભાન થશે તે તેમનું સંગઠન નક્કર થશે. પછી ગણેશ વગેરેના કાયદાનો લાભ મહેજે એ મેળવી શકશે. અને કાયદાથી જે નરિ મળે તે પોતાની વિરાટ શક્તિથી મેળવીને છેવટે ગામડામાં, તાલુકામાં, જિલ્લામાં તે દેશમાં કિસાનરાજ સ્થાપન કરશે.

કિસાનસભા ઝીંઠાખાદ

પ્રકાશક—ઈંદુલાલ યાજ્ઞિક પ્રમુખ. ગુજરાત પ્રાંતીક કિસાન સંઘ પ્રાર્થના સમાજ, આસ્તોડીયા રોડ—અમદાવાદ.

મુદ્રક—રણછોડભાઈ વાઘજીભાઈ પટેલ શ્રી નારાયણ પ્રિ. પ્રેસ—સસાર સુધારા હોલ મ્યુ. સે. નંબર ૨૪૯૯/૧ બપ્ર, અમદાવાદ.

